

ДО 90-РІЧЧЯ МИКОЛИ ПЕТРОВИЧА ЩЕРБАКА

16 вересня 2014 року виповнилося 90 років від дня народження видатного українського вченого-геолога, академіка НАН України, Миколи Петровича Щербака, двічі лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, доктора геолого-мінералогічних наук, професора. Уся трудова діяльність Миколи Петровича (більше 67 років) була пов'язана з геологічною галуззю. Більше 30 років ювіляр очолював відомий світовому геологічному товариству Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України.

Народився Микола Петрович у с. Савинки Палавського району Саратовсь-

кої області. Після закінчення середньої школи навчався в Донецькому політехнічному інституті. З 1947 року працював в Микитівській геологорозвідувальній партії тресту "Артемгеологія", а з 1948 року – старшим геологом Північно-Східного управління Міністерства геології СРСР, де очолював кілька геологічних партій. У 1955 році Микола Петрович повернувся в Україну і працював на посаді наукового співробітника в Інституті геологічних наук АН України. У 1959 році захистив кандидатську дисертацію, а в 1971 році – докторську. У 1965 році Микола Петрович був призначений заві-

дувачем відділу Інституту геохімії і фізики мінералів, а в 1977 році – директором інституту.

Наукові дослідження Миколи Петровича Щербака були зосереджені на ізотопній геохронології, геохімії, геології та петрології Українського щита. Під його керівництвом та безпосередній участі проводились найбільш вагомі і фундаментальні дослідження, в результаті яких уточнено стратиграфічні схеми докембрію Українського щита і часові межі металогенічних епох, опубліковано понад 400 наукових робіт, серед них шість монографій, які стосуються питань петрогенезису і геохронології гірських порід України.

Ювіляр у свої 90 років повний сил, енергії, натхнення, творчих планів та намірів і в подальшому розвивати геологічну науку.

Геологи і науковці України, Державна геологічна служба щиро вітають Миколу Петровича з днем народження і бажають йому міцного здоров'я, творчих сил і нових наукових досягнень.

Державна геологічна служба, колектив Українського державного геологорозвідувального інституту

ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ГЕОЛОГА АНАТОЛІЯ ЯКОВИЧА РАДЗІВІЛЛА (ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Сьогодні ми вшануємо пам'ять відомого вченого, геолога, доктора геолого-мінералогічних наук, професора, визнаного фахівця в галузях тектоніки, вугільної геології Анатолія Яковича Радзівілла. 30 серпня 2014 року йому виповнилося би 80 років.

Тернистими і кам'янистими, широкими і світлими шляхами йшов Анатолій Якович до храму науки. Він народився 30 серпня 1934 року в с. Кузьмина Гребля Черкаської області в родині вчителя. У 1951 році закінчив школу зі срібною медаллю і поступив на геологічний факультет Київського державного університету. 12 років працював Анатолій Якович на Крайньому Північному сході після закінчення університету. Чукотка

і Колима стали справжньою життєвою школою, школою становлення майбутнього вченого з широким світоглядом. А. Я. Радзівілл зробив вагомий внесок у відкриття, вивчення та освоєння мінеральних багатств Охотсько-Чукотського вулканічного поясу, брав участь у відкритті Чукотського золотоносного поясу. Багаторічні дослідження дали можливість виявити нові типи зв'язків тектонічних елементів Колимо-Чукотського регіону. В альбомі "Охотско-Колымский край. 70 лет геологического поиска" (Магадан, 1998) його ім'я назавжди вписано в історію геологічних досліджень цього регіону.

Наука владно приваблювала молодого геолога,

і в 1968 році Анатолій Якович вступив до очної аспірантури Інституту геологічних наук АН України. У 1970 р. він віддав данину Охотсько-Колимському краю, успішно захистивши кандидатську дисертацію на тему "Тектоника Южно-Ануйского прогиба (Западная Чукотка)", в якій виділив та обґрунтував новий тип шовної структури – Південноануйський прогин Західної Чукотки з комплексом фацій від офіолітової до флішової й моласової.

Вважаючи тектонічні процеси головним чинником у перманентній зміні поверхні Землі, А. Я. Радзівілл свої дослідження присвятив проблемам тектоніки вугільних басейнів України, тектономагматичним процесам. Перед дослідником відкривався широкий спектр питань, пов'язаних із вивченням регіональних структур і виявленням загальних фундаментальних закономірностей тектоніки

та історії розвитку осадових басейнів.

Велике теоретичне і практичне значення мають уперше визначені вченим низки закономірностей взаємозв'язку тектонічних і магматичних структур, залежності утворення вуглецевих формацій від глибинних тектономагматичних і мантийних процесів, встановлення нового типу рудоконтролюючих тектономагматичних структур – субвулканічних діапирів, розробка методики діагно-

стики зон стиснення і розуцільнення.

Уже в першій монографії “Особенности тектоники угольных бассейнов” у співавторстві з І. О. Майдановичем отримала розвиток концепція про міжблоковий і надрозломний характер вуглеводородної накопичення. Ученим було визначено співвідношення часу накопичення органічної речовини і процесів вулканізму.

Новим етапом розвитку ідей Анатолія Яковича стала монографія в співавторстві з В. Я. Радзівіллом, В. С. Токовенком “Тектономагматические структуры неогена (Региональная тектоника Украины)” (1986 р.). Уперше узагальнені матеріали по тектономагматичним структурам неогену та охарактеризовані основні етапи вулканізму і формування тектономагматичних структур південно-західної частини Східноєвропейської платформи.

Дослідженнями були виявлені масштаб і географічні контури тектономагматичних структур альпійської активізації центральної частини Українського щита, площа поширення яких сягає 8–16 тис. км². Було наголошено про успадкованість альпійськими тектономагматичними структурами структур давньої активізації. Проведені палеотектонічні реконструкції дали можливість по-новому оцінити перспективи на родовищах корисних копалин.

Ідеї Анатолія Яковича Радзівілла про контролюючий чинник рельєфу та структури кристалічного фундаменту, а також тектономагматичних структур, викладені в колективній монографії “Днепровский бурогольный бассейн” (1987). Розвиваючи свої положення про успадкованість, А. Я. Радзівілл уперше на прикладі Дніпровського басейну, сформованого в епо-

ху найпізнішої альпійської тектономагматичної активізації Українського щита, довів приуроченість переривчастих замкнутих покладів бурого вугілля до системи тектонічних і тектономагматичних депресій фундаменту. Ним була висловлена думка про розширення перспектив вугільного басейну за рахунок виявлення нетрадиційних форм структури та рельєфу фундаменту – локальних конусоподібних западин жерловин і надсклепінних обвалів куполів фундаменту.

Головним підсумком багаторічних досліджень ученого стали захист докторської дисертації “Геологічні позиції вуглецевих формацій неогену України” (1997) і вихід у світ монографії “Углеродистые формации и тектономагматические структуры Украины” (1998). Було сформульовано та обґрунтовано головне положення вчення:

– тектономагматичні структури – найвиразніші елементи, що формуються на етапах максимальних перебудов активізованих блоків земної кори та їх шовних зон. У подальшому вони розвиваються як тектонічні, що контролюють наступну фаціальну зональність і спрямованість геологічного розвитку регіону.

Надзвичайно важливою вважав Анатолій Якович проблему зв'язку формування нафтогазових і вугленосних басейнів (провінцій), вирішенню якої передували численні багаторічні дослідження вугленосних і нафтогазоносних басейнів переважно на платформній частині території України. Вуглецеві родовища і провінції, різні за генезисом і віковим діапазоном від карбону до неогену, розглядаються вченим як самостійні геологічні об'єкти. В їх формуванні

беруть участь як процеси накопичення органічного матеріалу, так і глибинні тектономагматичні і тектонометасоматичні процеси. Вугільно-вуглеводневі басейни (провінції) були виділені А. Я. Радзівіллом у геологічних структурах – Складчастий Донбас, Придніпровська провінція (Дніпровсько-Донецький грабен), Південнодністровська (Переддобруджінський прогин), Львівсько-Волинська. Ним встановлені основні закономірності взаємовідношень структури і речовинного складу осадового покриву зі структурою і рельєфом докембрійського кристалічного фундаменту, його розломами і зонами розуцільнення та тектономагматичними морфоструктурами.

А. Я. Радзівілл підкреслював значну (швидше домінуючу) роль глибинного підтоку газів і водних розчинів, які є продуктами тектономагматичної активності, у формуванні та перерозподілі покладів горючих копалин: вугілля, нафти, газу.

Велике теоретичне і практичне значення мають обґрунтування дослідником перспектив газоносності синклінальних структур вуглецевих і нафтогазових басейнів, визначення за палеогеологічними реконструкціями активного впливу тектономагматичного і денудаційно-седиментаційного режимів на формування карбонівих формацій Донбасу.

Саме ці теоретичні висновки і стали основою концепції біогенно-абіогенного походження природних вуглеводнів надр. За А. Я. Радзівіллом, тектономагматична активізація, що пов'язана з глибинними процесами, визначає активізацію поверхневих процесів, порушуючи їх рівновагу, зокрема і в біосфері.

Неможливо відокремити ім'я Анатолія Яковича Радзівілла вченого від Радзівілла керівника відділом, від Радзівілла активного учасника громадського і наукового життя інституту, від Радзівілла вихователя нового покоління вчених. З 1981 року до 2013 року Анатолій Якович очолював відділ геології вугільних родовищ, який завжди вносив свою частку в розвиток вітчизняної геологічної науки. Багаті знання та життєвий досвід Анатолій Якович щедро передавав своїм учням, які під його керівництвом захистили кандидатські дисертації і продовжують традиції свого наставника (А. С. Гамзеев, С. А. Гуридов, А. В. Александрова, С. В. Коваленко, Н. В. Вергельська). А. Я. Радзівілл неодноразово отримував високу державну оцінку за громадську й наукову діяльність. Результати наукових досліджень викладені в численних статтях і монографіях. За розробку в колективі авторів наукової тематики “Створення енергоефективного комплексу добування та використання” Анатолій Якович став лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (2011 рік).

З ним було легко працювати, толерантний – він ніколи не нав'язував своїх уподобань з будь-яких наукових проблем. Любов'ю до геології було пронизано все життя Анатолія Яковича.

Анатолій Якович і зараз поряд з нами, він назавжди залишиться:

*“На висоті геологічній,
У вихорі мантійнім вічним,
Де вуглецевий кругообіг
Веде до вугільних родовищ.”*

Відділ геології вугільних родовищ ІГН НАН України